

הלכה | מוסר | מידות שיעורי דעה

לע"נ מרן רבינו רבי אהרן ליב בן נח צבי זללה"ה

ענייני זכירת התורה

סעיף ג

גדרי איסור "פן יסורו מלבבך"

שו"ע – עד אימתי חייב ללמוד? עד יום מותו! שנא' "ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך" וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח.

כתוב במש' אבות פרק ג מש' ח כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנא' "רק הישמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך" יכול אפילו תקפה עליו משנתו, ת"ל "ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך" הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו. וכן נפסק גמ' מנחות צט: אמר ריש לקיש כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו שנא' "הישמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים".

ונחלקו הראשונים האם הוא עובר על לא תעשה מדאורייתא: כמבאר ברבינו בחיי (ואתחנן ד ט) "הישמר לך פן תשכח" את מעמד הר סיני ולשון הדברים "אשר ראו עיניך" איירי במעמד הר סיני שאם ישכח יבוא לכפור בעיקר ועוד דרשו חז"ל עובר בשלשה לאווין הישמר לך ושמור נפשך ופן תשכח עכ"ל.

ומאידך הרמב"ם והרמב"ן בספה"מ לא הביאו פן תשכח במנין הלאווין מדאורייתא, אלא אסמכתא בעלמא. וכך נראה מדברי המאירי הוריות יג: שכתב שהטעם שלא יעשה את מה שקשה לשכחה הוא מכיון שהחכמה היא עיקר גדול וצריך האדם לזהר בה בתכלית ההשתדלות משמע שהחוב הוא מסברא מחמת השתדלות ולא מחמת איסור דאורייתא.

וצ"ע מזה הביאור עד שיסירם מלבו.

ולכאנ' מבואר שהמביא עצמו להדיא לידי שכחת התורה כגון הדברים המנויים בגמ' המביאים לידי שכחה כגון האוכל זיתים או הלובש שני בגדים וכדו' עובר בלאו ד"פן תשכח".

וכתב ר"י החסיד ספר חסידים תתר"ח שאפילו אם יאכל מה שקשה לשכחה ושכח מ"מ לא יעבור על איסור ומשמע מדבריו שהאיסור קאי על כל הנהגה שהיא סתירה בעצם המצוה לעסוק בתורה אבל לאכול דברים הכשרים לשכחה ואח"כ שוכח אינו עובר על האיסור הנ"ל.

ומה גדר ביטול תורה הגורמת לשכחה והרי בידוע שלא ניתנה תורה למלאכי השרת. כתב שו"ע הרב הל' ת"ת פ"ב ה"ד דעובר איסור דאורייתא ע"י שכחת התורה כשלא חזר על תלמודו.

והמג"א או"ח ס"ב ס"ק ג וסי' ק"ע ס"ק יט מביא אריז"ל בסדר הכוונות שבדברים אלו יש אחיזת הקליפות וזה גורם לשכחה, ולפי"ז אין לחלק בין זמנינו לזמן חז"ל.

אבל המאירי מסביר וז"ל: דברים הנזכרים הנה אם להזכיר אם לשכחה קצתם דברים הנעזרים בעזר טבעי וקצתם המונים נמשכים אחר קצת אמונות וקווי ה' יחליפו כח ויבטחו בה' באין מחירי עכ"ל.

משמע במאירי דחלק מהדברים הם כח סגולי מחמת שכך היה מפורסם אצל אנשים, ולכאוף זה מבואר בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תיג שסומכים על אנשים האומרים איזה דבר סגולי שמועיל ומשפיע ע"פ הניסיון שהוכח כן (ואע"פ שהם לכאוף אמונות טפלות בעלמא, מ"מ אין לזלזל בהם!).

כתב התוס' יו"ט שם: ג' חלוקות בדבר:

א: שמתכוון להסיר דברי תורה מלבן, ובזה לא מיירי תנא דידן אבל זה בכלל כל הפורק ממנו עול תורה.
ב: שאינו מתכוון שיסור ד"ת מלבן וישכחם ואילו לא ישכחם ניהא ליה רק שרוצה יותר בבטלה מבעסק התורה ומבקש את הבטלה וזהו המפנה לבן לבטלה.
ג: אינו רוצה יותר בבטלה יותר מלימוד תורה, אבל כשבא דבר בטלה לידו יושב בטל ומתירשל בזה מלחזור על לימודו וזו היא מתני' דידן שישב ויסירם מלבן עכ"ל.

יש אדם שרוצה לשכוח את תורתו וזהו פורק ממנו עול תורה. ויש אדם אחר שלא אוהב ללמוד ומחפש להתבטל ומסתובב ומחפש כיצד להעסיק את עצמו ואיך לשרוף זמן זה מפנה לבן לבטלה ויש אדם שרוצה ללמוד ולא מחפש להתבטל אבל יש לו יצר הרע של בטלה ולפעמים קורא עיתון ללא שום צורך ומשתהה מלחזור לתלמודו והוא נקרא משכח תלמודו ועובר בלאו אורייתא.

כתב המחבר שכל זמן שאינו עוסק בתורה הרי הוא שוכח, ולכאוף הוא לא כתב שזה איסור דאורייתא, ולכן לא דיבר בסוגי האנשים המאבדים תורתם בידיהם, אלא בא לומר עצה טובה ללומדים שכאשר אינו לומד הוא מסתכן בשכחת התורה.

והמציאות היא שאם תורה זה הדבר הכי יקר והכי חשוב לנו ובבחינת "כי הם חיינו" כפשוטו, ומשל להורים שאפי' בחולי וזיקנה במצב שאינם זוכרים דבר אבל את שמות ילדיהם יזכרו תמיד ה"ה הכא וזה המציאות.
ויש כח סגולי בתורה המונע שכחה, אבל בטלה גורמת שכחה ועוד סברא שזה גם מוכיח שזה לא חשוב בשבילו ולכן ממילא הוא שוכח.

סעיף ד

סדר הלימוד

שו"ע – חייב אדם לשלש לימודו שליש בתורה שבכתב, שליש במשנה, דהיינו תורה שבעל פה ופירוש תורה שבכתב בכלל זה, שליש בתלמוד, דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר וכו'.

חמשה חומשי תורה לא ניתנו למעמד הר סיני כמבואר בגמ' גיטין ס. למ"ד תורה מגילה מגילה נכתבה כשנאמרה פרשה למושה היה כותבה ולבסוף מ' שנה כשנגמרו כל הפרשיות חיברן בגדין ותפרן. למ"ד תורה חתומה ניתנה לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן.

וא"כ מה ניתן במתן תורה? בספר יהושע פ"ח לב כתוב "ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל". כתב במצודת דוד שם: זה ספר דברים.

וכתב הרד"ק וז"ל רבינו סעדיה גאון כי כתבו בהם מספר המצוות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות עכ"ל. ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן את כל התורה רק הצורך דרך כלל.

ועוד מבואר שבעשרת הדברות שניתנו בהר סיני כל המצוות רמוזות בהם, כדכתיב בריש פרשת בהר "וידבר ה' אל משה בהר סיני" רש"י – מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו בהר סיני, אלא מה שמיטה, נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, אף כולן, נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני (תורת כהנים).